

Carolus Pizikril levele 1767-ből

Az alább következő, eddig kiadatlan levél kéziratos, latin nyelvű eredetije az Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Könyvtárának Kézirattárában, ezen belül a Kaprinay-gyűjteményben található, jelzete Coll. Kapr. B. tom. VI. 76. Szerzője egy cseh származású jezsuita, Carolus Pizikril, címzettjét nem ismerjük közelebbről, elképzelhető, hogy a cseh provincia tartományfőnökéről van szó. Pizikril (egy másik korabeli forrásban Przikrill) atya a portugál korona alá tartozó Goában tevékenykedett misszionáriusként, itt érte 1759-ben a jezsuitákat száműző királyi rendelet. Levelét már Portugáliából, a São Julião da Barra erőd börtönéből írta, ahova külföldi származása miatt került.

Jelentősége abban áll, hogy a már régóta ismert, magyar fordításban Szittyai Dénes által közzétett Anselm Eckart-féle Fáy-életrajz mellett a magyar misszionárius halálának körülményeire vonatkozó új, a szakirodalom előtt eddig ismeretlen dokumentumot olvashatunk.

A dokumentum lábjegyzeteihez felhasznált irodalom:

- Caeiro, José: *Jesuitas do Brasil e da Índia na perseguição do Marquês de Pombal*, Bahia (Escola Tipografica Salesiana), 1936.
- O'Neill, Charles – Domínguez, Joaquín (szerk.): *Diccionario Histórico*, Róma (Institutum Historicum), 2001.
- Puskely Mária: *Kétezzer év szerzetessége* (vol. 2), Budapest (Dinasztia Kiadó), 1998.
- Sommervogel, Carlos: *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus* (vol. 10), Brüsszel (Imprimerie Polleunis et Ceuterick), 1898–1909.
- Szittyai Dénes, S. I.: *Egy magyar hithirdető a Pombal-féle egyházüldözés rem-napjaiból*, In: *Magyar Kultúra*, 1915 (III.), 417–427, 468–476, 518–522.
- Wicki, Josef, S. I.: *Liste der Jesuiten-Indienfahrer (1541–1758)*, Münster Westfalen (Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung), 1967.

Carolus Pizikril atyának a luzitán fogságból küldött levele, amelyben a magyar nemzetiségű Fáy Dávid atya¹ és Franciscus Wolff atya² haláláról, és fogsága nyomorúságairól számol be. Kelt 1767-ben.

Krisztusban Tisztelendő Atyám,

Ismét jelentkezem, mivel a Tisztelendő Atyámhoz küldött több levelem után eme sötét vidék vasreteszei azt csikorogták, hogy a börtönből szőlőültetvényeket nevelünk, különösen azt a hármat, amelyeket legutóbb a piemontiak vallottak magukénak. Ketten Goából³ száműzöttek, egyikük Ioannes Baptista Fantini⁴ atya, áldozópap, másikuk Laurentius Bongioannini⁵, teológushallgató, harmadik a Brazília provinciában adjutorként⁶ szolgáló Ioannes Baptista Lochis⁷, igen kedves testvérünk. Mivel isteni engedély folytán ezeket a szerencséseket szabadon engedték, őket a sötét börtönben ülő társaik talán előhírnököknek vélik, eközben mi, akiknek a jövőbeli dolgokról nincs biztos tudásunk, minden esemény bekövetkezésekor tiszteletteljesen a felülről érkező, legből-

¹ Fáy Dávid 1722. február 22-én született Fáy községben, nemesi családban. Édesapja, Fáy Gábor alispán később katolizált, édesanyja megmaradt a református hiten. 1736-ban Bécsben lépett a jezsuiták közé. Sopronban, Pozsonyban, majd Győrben tanított egyebek közt grammatikát. 1753-ban Lisszabonból Brazíliába hajózott, ahol a Társaság Maranhão alprovinciájában a *Tapuitapera* és *São José* telepeken missziós munkát végzett. 1757-ben perbefogták és Portugáliába deportálták. 1759–1762 között Almeida börtönében tartották fogva, majd átszállították a *São Juliãoba*, ahol hosszú betegeskedést követően 1767. január 12-én elhunyt.

² A cseh származású Franciscus Wolff 1707-ben született Landeckben, Sziléziában. 1723-ban lépett be a rendbe, majd 1738-tól 20 éven át Maranhão alprovinciában működött misszionáriusként, majd a provinciálisnak alárendelt vizitátorként. 1760-ban deportálták, a *São Julião da Barra* börtönbe került, ahol 1767. január 24-én hunyt el.

³ Goa Portugália gyarmata volt India nyugati partvidékén. A Jézus Társaságnak 4 provinciája volt a Távol-Keleten, közülük a leggazdagabb és legtekintélyesebb volt a goai, melynek alapjait még Xavéri Szent Ferenc, a rend egyik alapító tagja rakta le 1542-ben. A Társaság működését betöltő, tagjait Portugália gyarmatairól száműző rendelet 1759-ben az itteni misszióban tevékenykedőket is sújtotta.

⁴ Azaz Giovanni Battista Fantini. Személyéről olasz származásán kívül azt tudjuk, hogy 1754-ben küldték Goába. 1760-ban őt is deportálták, külföldi származása miatt Lisszabonban a *São Julião da Barra* börtönbe került.

⁵ Azaz Lorenzo Bonjoanini testvér, aki szintén 1754-ben került Goába, majd a száműzetést követően 26 társával együtt a *São Juliãoba* zárták.

⁶ Az adjutor lelkisegítő, másképpen segítő testvér, aki csak három fogadalmat tett le.

⁷ Ioannes Baptista Lochist nem portugál származása miatt 1758-ban deportálták Brazília provinciából, Portugáliában az *Azeitão* börtönbe került.

csebb elrendelésre függesztjük szemünket, és felkészültek vagyunk az isten végtelen gondoskodásától rendelt bármilyen sorsra. Hiszen a szabadság bármennyire is a természetünkhöz tartozik, olyannyira, hogy gyakran nevezik az embereket szabadon születetteknek, mégis senki a bölcsek között, aki a szabadságot előbbre helyezné az emberi sorsnál. Mégis lehetséges, hogy innen ered az az elterjedt vigasztalás, ami akkor tárul fel szemünk előtt, hogyha cserbenhagyja az értelem azokat az embereket, akiknek a szabadságnál nincs semmi fontosabb, vagy akkor, ha a természet sötét homályában a szépség fényét isten végtelen jósága elé helyezik. Ekkor kénytelenek vagyunk bevallani, hogy egyedül az az igazi és tartós szabadság, ami minket szorosan Istenhez fűz. Ezt pedig ebben a borzalmas börtönben, ahol létezünk és élünk, különösen könnyű megtapasztalni, minthogy mindannyian jártasak vagyunk a lelki gyakorlatokban, és Isten az emberi nem iránti végtelen jóakaratából még a viszontagságok közepette is a hozzá való közeledésre és szorosabb egyesülésre hív bennünket. Nincs tehát más, amit jobban kívánnék, és amiért már könyörögtem, mint Tisztelendő Atyánk atyai áldását, rólunk való megemlékezést az istentiszteleteken, azután Tisztelendő Atyámnak és a többi Tisztelendő Atyának a mindennapi áldozási kötelezettségét, amelyek után itt oly régóta sóvárgunk. Nemkülönbön a Krisztusban kedves testvéreinkről való megemlékezést az Istenhez szóló kegyes fohászok közepette, hogy ezektől megerősítve égi segítséggel felismerjem a jót, és hogy azt isteni segítséggel lankadatlanul becsüljem, szeressem, és hűségesen kövessem egészen halálomig. Úgy vélem, ezt megadja majd nekem az Úr, miután leghűségesebb szolgálói kérték erre az én könyörgéseimmel együtt, és mert azt az Isteni Fenség javára tett érdemeim miatt jogosan meg nem tagadhatja. És minthogy ezek a dolgok foglalkoztatnak leginkább, illeendő volt mondandómat ezzel kezdeni, de hátravan még, hogy két olyan emberről szóljak, akik ezen év első hónapjában örökös szabadságra ítéltettek, akik egy időben és helyen voltak társak a szenvedésben, és akiket Isten, mint kipróbált embereket, méltónak tartott arra, hogy a mostani küzdőtéren harcosok legyenek. Hozzájuk hasonlóan a küzdelemben résztvevő többieket is babérkoszorúval koronázva emelte magához. Egyikük az itteni nyomorúságos körülmények között hosszan tartó sorvadástól elemészte január 12-én, megszentelt útravalóval ellátva eltávozott tőlünk: ő volt az előkelő származású magyar, Fáy Dávid atya, életének negyvenötödik évében, amelyből alig tizennégy évet élt világiként. Lelkének rendíthetetlen becsületessége, alázatossága, rendkívüli erkölcsössége, nyugodtsága és barátságossága miatt, és a többi kitűnő, a természettől vagy a kegyelemtől kapott, az általunk vállalt feladathoz illő tulajdonsága miatt méltó volt mindannyiunk szeretetére és az emberi sorsból várható hosszabb életre. Édesanyja üdvéért ajánlotta fel magát és érdemeit Istennek a

tengerentúli apostoli munkára. Neki köszönhető, hogy bekövetkezett az akkor még az eretnekséghez ragaszkodó anyjának a keresztény egyházzal és Istennel való egyesülése a fia elutazását követő évben, egy hónappal halála előtt. Újonnan megértített amerikai híveinek a lisszaboni udvarból a prokurátor⁸ atyához küldött azon levelei biztosították a mentességet a portugál szolgaság alól, amelyeket a mostani viharos események kezdetekor elferdítve tettek közzé. Azt mondják, hogy ezzel a dicső tettel érte el, hogy állomáshelyének hirtelen elhagyására és másokkal együtt a Portugáliába való visszatérésre kényszerüljön. Ezt követően, mielőtt mindannyiunkat száműzetésre ítélték, őt és társainak egy részét az Almeida⁹ erődbe börtönözték, ahol majdnem három évet töltött, majd társaival a Tagus¹⁰ torkolatánál lévő Julianus¹¹ erődbe hurcolták, ahol nyomorultul tengődött öt évig, ezután tüdőbetegségének kiújulása miatt még borzasztóbb két évet szenvedett végig. Eközben kétszer látták el az életből eltávozók végső oltalmával, ezenfelül egyszer már viaszkenőccsel is megkenték, de mindkétszer az isteni Gonzaga Alajos¹² segítségét tapasztalhatta meg, amikor az eme szent által gyarapított gyógyító port megízlelte és mintha a halál torkából ragadták volna ki. Végül, amikor már elérkezett az égbe emelkedés ideje, harmadszorra makacsabb láz vett erőt rajta, és miután elhagyta minden ereje, előbb halt meg, minthogy börtöntársai észrevették volna, így történhetett, hogy a végső küzdelemre még egyszer már nem lehetett felkenni. Amikor a halott testét a sírhoz vitték, bár téli hideg volt, a szokásos merevség helyett teljesen hajlékonynak találták: ezt az mesélte nekünk, aki maga is látta. A másik, akit tizenkét nappal Dávid atya után temettek el, a hatvanadik évében járó, a sziléziai Landeckből való Franciscus Wolff atya volt. Ő egykor a cseh provinciához tartozott, onnan magasabb tanulmányok elvégzése és atyáinkhoz benyújtott kérelme után a maragnoniai alprovinciába¹³ nevezték ki. Itt olyan jól teljesítette feladatát, amikor két alkalommal, egyenként 3–3 évig a barbár törzsek között,

---

⁸ Másképpen tartományi ügyvivő.

⁹ Almeida a spanyol határhoz közeli portugál község, erődjét a XVII. században Vauban francia hadmérnök tervei alapján építették.

¹⁰ A Tagus folyó portugál neve Tejo, spanyol neve Tajo.

¹¹ A *São Julião da Barra* erődjéről van szó, melyet a Tejo torkolatának védelmére építettek 1580-ban. Börtönként is funkcionált.

¹² Gonzaga Alajos (1568–1591) nagyhatalmú család sarjaként a politikában vállalt szerepet, ezt követően a jezsuita rend növendékéként Rómában készült a szerzetesi életre. Az 1591-es nagy pestisjárványban önfeláldozó módon betegeket ápolt.

¹³ Maranhão alprovinciát 1725-ben hozták létre a mai Brazília északkeleti részén. Az alprovincia provinciához (rendtartományhoz) hasonlóan rendházak és közösségek együttese egy adott területen, de vezetője, az alprovinciális egy provinciálístól (tartományfőnöktől) alárendelt helyzetben van és jogköre is korlátozottabb.

de máskülönben Krisztushoz tartozó földeken a kultúrát terjesztette, hogy érde-
mesnek találták az alprovinciális társának kinevezni. Miután mindkétszer meg-
szabadult a mások szemében vonzónak tűnő tehetől, visszatért az apostoli
szántóföld korábbi fáradságos műveléséhez, mivel jobban szerette azokat az
állomáshelyeket, ahol több volt a munka, és türelemmel bőségesebb aratást le-
hetett remélni. Annál is szívesebben ment oda, mert így jobban megismerhette
az efféle feladatokat, amelyek mások számára kevésbé kellemesek és kényel-
metlenek voltak. Ott először két népet kezdett tanítani, és őket a szolgaságtól,
amit a portugálok akartak bevezetni, a kegyes emlékü fenséges Ausztriai Mária
Anna¹⁴ királyné segítségével sikeresen megszabadította, azzal a céllal, hogy
lelkeiket könnyebben megnyerhesse. Ahogy hiteles forrásból megtudtam,
Franciscus atya a fáradságot kiválóan tűrő férfiú volt, és ahogy mondják, a tö-
kéletes egyházi ember ékességeivel bírt, emellett Társaságunk iránt gyengéd
szeretettel viseltetett. Ahogy mondják, olyan engedékeny volt, hogy amikor la-
kóhelyünk meglátogatásakor az alprovinciális által rábízott feladatokat illetően
valami elmarasztalni valót észrevett, csak arra ügyelt, hogy szabályainkat min-
denki tökéletesen megtartsa és csak a neki kijáró figyelmeztetéssel intette meg
a bűnöst, az előjárókat pedig körültekintően és az isteni szellemmel eltelve
vette rá, hogy ezekben a válságos időkben rá hallgassanak. Azt mondják, hogy
amikor a lelki ügyek első prefektusává nevezték ki az alprovincia legnagyobb
kollégiumában, ahol a novíciusokat oktatják, mihelyt a házbeli foglalatosságok
megengedték, városi missziót vállalt, vagy Ignác Atyánk lelkigyakorlatait vé-
gezte. Végül, a jelenlegi szerencsétlenségben elsősorban személyes példájával
és buzdításával sokunk lelkét megerősítette Krisztus keresztyének felvételé-
ben. Ide bezárva hat évet töltött, ekközben számos alkalommal szenvedett zsige-
reinek heves kitörésétől, ami – azt mondják – röviddel érkezése előtt azon a
balszerencsés hajóúton fogta el először. Egy nem megfelelően felhelyezett kö-
téssel igyekeztek a bajnak elejét venni, végül a gyógyításhoz értő segítő kéz
híján –bár azt híresztelték, hogy az alkalmazott gyógyszerrel jobban lett –,
vagy a segítségére sietők túlságosan durva beavatkozása, vagy a hatásos
gyógyszer hiánya miatt Szent Antal tüze¹⁵ a halál szélére sodorta. Ekkor sürgő-
sen elküldtek a gyógyításban járatos Joannes Hosslet¹⁶ atyáért, akinek véle-
ménye alapján rögtön megkapta az öröklétbe vezető útra szükséges szentsége-
ket. Ő lelkében heves érzelmekkel, a jelenlévők bátorításával kísérve, eszmé-
letét mindvégig megtartva január huszonnegyedikén csendesen elpihent az Úr-

¹⁴ A Habsburg-házból származó Ausztriai Mária Anna V. János portugál király
(1706–1750) felesége, I. József portugál király (1750–1777) anyja.

¹⁵ Szent Antal tüze egy bőrbetegség neve.

¹⁶ Ioannes Hossletről nem tudunk többet.

ban. December elmúltával, mintha érezte volna, hogy az emberi sors fordulata vár rá, lelkét szent gyakorlatokkal a tízen felül még négy napon át gondosan edzette. Többet is tudnék mondani erről az örök emlékezetre igen méltó férfiról, ha több ideig tudták volna azok, akik látták, dicséretes életmódját megfigyelni, ami nekem soha nem adatott meg. Az ezután szorgalmasan küldözgetett levelekben foglaltakat –bár mindig egymástól elkülönítve éltünk – meg tudom erősíteni: Isten szeretetét és saját mély és igaz szeretetét sugározta, saját tetteit kevésre becsülte, minden bizalmával a Legfőbb Lelkisegítő felé fordult, és hatalmas türelemmel az isteni akarat parancsaiba belenyugodva élt. Ők tehát, a már eltávoztak tizenhatan vannak, és hogy valahogyan enyhítsük a hiányukat, egyszersmind kiváló bajtársaink emlékét kegyesen ápoljuk: eszébe jutott társaim egyikének, Antonius Camicinek¹⁷, kedves testvérünknek, az innen harmadikként kiszabadult francia-belga atya, Ioannes Hoffler¹⁸, Tisztelendő Atyám alázatos híve, aki a saját és a mi véleményünk szerint is teljesen indokolatlanul került hozzánk akkor, mikor már hat éve nélkülöztem a papot, akinek lelkiismeretem titkait feltárhattam. Mint mondtam, előbb említett állhatatos testvérünknek eszébe jutott, hogy unalma elűzésére említett társunkról egy képet fessen saját képességeinek megfelelően, bár durva ecsetvonásokkal, ugyanis ő szobrász, nem festő. Ezzel lelkének jámbor vigasztalásul, egyszersmind ösztönzésül is szolgál, és egyszer majd, ha az égiek úgy akarják, kellems látványt fog nyújtani azoknak, akik most nincsenek jelen. Ezt a művecskét úgy dolgozta ki, amennyire a hely szűkösége, a szükséges eszközök hiánya és a számunkra a napfényt helyettesítő mécses homályos fénye lehetővé tette, hogy azt a művészetben jártasabbak is bizonyosan értékelni fogják. Amikor nekifogott a képecskének, a halottak száma, akiket a kép ábrázol, még nem haladta meg a tizenkettőt, és még nem lehet tudni, hogy a többit tudja-e majd ábrázolni. Emellett a január 9-én katonaként tisztelt Basilissai Szent Julianus¹⁹ az, akit ebben az erődben példaként kezdtünk tisztelni. A cseh területnek azt a földalatti részét tartják, ahol én (a 24. számú) és többen egymás mellett lakunk, akik ismerik azt a repedést az ajtó szemöldökfáján, amit a fény és levegő hiánya mutatott meg a minap, ugyanis máshonnan sem a levegő, sem a fény nem jut be ide. Mostanában, hogy életerőnk csökken, könnyen megtörténhet, hogy

---

¹⁷ Antonio Camici (máshol Camizi, Camisi) testvér a levél szerzőjével együtt került Goából Portugáliába a száműzetést követően. A szakirodalom olasz származásának tartja.

¹⁸ Anselm Eckart Fáy-émlékiratában Koffler néven szerepel, aki a távol-keleti misz-sziója során összegyűjtött tapasztalatait felhasználva saját maga készített gyógyszereket.

¹⁹ Talán Szent Julianus Sabasról (300 k.–367) van szó, a monasztikus élet egyik első képviselőjéről, aki 47 évet töltött remeteként az Eufrátesz mellett.

nemcsak mások halálának, hanem a sajátunknak is tanúi leszünk, sőt elébe is sietünk. Éppen ezért én azt színlelve, hogy én vagyok az alkotója, elhatároztam, hogy ezt a képet – bármilyennek is tűnik ebből a barlangból nézve –, ha alkalom adódik rá, Tisztelendő Atyámnak megmutatom és jóakarató kezeibe átadom. És a mi cseh provinciánkban közzéteszem, ha Tisztelendőm jóváhagyja, ezzel a levéllel együtt, amelyben a Tisztelendő Atyáknak és Krisztusban kedves minden testvéremnek a legalázatosabban ajánlom magamat. Mert noha még ezt írom, egészségi állapotomat nem érzem olyan rossznak, sőt két társamnál, akiknek erőtlensége napról-napra nyilvánvalóbb, még jobban is vagyok, mégis úgy gondolom, hogy itt, az inkább sírkamráknak, mint az élők óvóhelyeinek nevezhető helyen az élet nem lehet a természet megszokott rendje által megszabott ideig az útitársunk. Hogy pedig még életben vagyunk, abban mindenki Isten rendkívüli gondviselését látja, amire teljes egészében rábízunk magunkat, annyira, hogy egykedvűen fogadjuk az életet és a halált egyaránt. És csak azért lehetünk boldogok, mert Jézus nevéért szenvedve élünk, aminél semmi kívánatosabb nem történhet velünk, még ha a halál jut is osztályrészül érte. Közben az isteni kegyelem segítségével mindkét eshetőségre alaposan felkészültünk, és a szerencsétlenségek közepette sem veszítjük el bátorságunkat, hanem örömmel és bizakodva várjuk mindazt, ami az égben számunkra elrendeltetett, mert az Úr nem vette le rólunk a kezét. Itt az idő, hogy befejezzem alázatos könyörgésemet, mindannyiunkét, de különösen az enyémet, akármilyen méltatlan vagyok is rá, főleg azért, mert teljesen le vagyok kötelezve Isten irántam való rengeteg jótéteményének. Tisztelendő Atyám és mindazok előtt, akik Tisztelendő Atyám iránti odaadásom eme szegényes tanújelét megvizsgálják majd, és –bízom benne– jóindulattal fogadják, az Isteni Fenség színe előtt a rólunk való megemlékezést kérem, hogy naponta növekedjen kitartásunk és türelmünk, és a végsőig kitartsunk az Isten iránt lángoló mély szeretetben. Végezetül mind élve, mind holtan a legalázatosabban ajánlom magamat Tisztelendő Atyám irántam való korábbi jóakarátának és szentáldozásainak oltalmába.

Tisztelendő Atyámnak

A Tagus torkolatánál lévő Szent Iulianus erőd börtönéből,
1767. március 22-én

Krisztus legkisebb szolgája, fogoly az Úrban
Carolus Pizikril